

Seb a Cédruson

A „SEBEKET BECÉZŐ” KÖLTŐ STIGMATIZÁCIÓJA

A lexikonok és szótárak lényegre törekvő és pontos megfogalmazása szerint a *stigmatizáció* egyes *vallásos extázistól* elragadott személyek testén Krisztus sebhelyeinek megfelelő helyeken *sebek* megjelenése. Assisi Szent Ferenc és sienai Szent Katalin sebesedése a legismertebb, a *legendáriumok* mellett az ő *stigmatizációjuk* a *trecento* (főképpen Giotto) festészetének is kedvelt témája volt. A meghatározásban fontos szó az *elragadtatás* megfelelője, és fontos a *gesztus* is, az *áldozatvállalásé*. Sebeit és a halált Krisztus, akiben az Ige testesült meg János Evangéliuma szerint, az ember és az emberiség megváltásáért szenvedte el, elkövetett és később elkövetendő bűneink bocsánatáért, ha jól emlékezem. Hasonló áldozatokra vállalkoztak Ferenc és Katalin, mindannyian, akikben az Ige lett testté, így a Nagy László által a versben elősorolt *héroszok* is. Akár a Jézus előtti mitológiák sokféle messiásai. A valóban éltek sorsa a megrendítőbb, a veszteség jobban is mérhető. Sokan viselték homlokukon a kereszt jelét: küldetésükben, szenvedéseikben és halálukban is. A mű kalapácsütések vagy a máglyatűz pattogásának zajában született. Gyümölcsöt ígérő virág a csattogó egek alatt.

A *Seb a Cédruson* a költő legutóbbi, a pokoljárás várható kínját, a megismerés váratlan szépségeit idéző kötetének — *Versben bujdosó* — nyitódarabja. És bármennyire csábítóbb a könyvbe zárt esztendők egészének mérlegét felállítani, feladatunknak más is kínálkozik. Egyetlen oldalnyi „szövegben”, 39 hosszabb-rövidebb verssorban szeretnénk felkutatni a lírai mű általunk vélt tartalmi és pszichikai lényegét. A vers akkordjának visszhangjait. A jelenség okozóját csak megközelíteni lehet.

A kötetben *ősök és példák* sorakoznak: Bartók és Hölderlin, Lorca és Krúdy, Tamási Áron, a festő Egry József, a szobrász Ferenczy Béni, a múlhatatlan Petőfi példázata. A finnugor álom medvezsoltárainak, a fájdalmasan édes gregoriánoknak és a fennkölt tedeumoknak: a volt, van és lesz örökké gyötrő egyidejűségének az első pillantásra látszólag szürreális parabolái. Nagy László a „valóságfelettit” a valóságból teremti meg, mint az egykori sámánok a népmesék sárkányait. És minden előtör a nyitóvers *vulkáni pillanatában*; az igazi líra valóban az összezárt és telített tér-idő művészete. Így sejlik ez már Leonardo egyik kedves traktátusában is. Mátyás szól abban, a király, a festményben megragadott pillanat nagyszerűségéről éppen egy költőt győzve meg. De az újkori líra, az emberhez felnőtt költői alkotás hangulatfestés mindenekelőtt: szavakkal jegyez egyidejűen múltat és jelent, közelt és távot, zenét és színeket. Egy lepattant szilánkban a piramis méreteit.

A vers a kötetet bevezető, fejfákat állító ciklusának címe lett. Több az egy-nél és közvetlenül a címoldal után: poén a sorozat elején, talán nem is önmagáért, és alighá egyetlen varázsos élményből született. Az őt követő társaknak miliőt, szellemi, lírai és etikai humuszt képes teremteni.

Már a *cím* képe is súlyos és elgondolkodtató. A két szópillér között jelentés-tani és tartalmi ellentét feszül. A *cédrus* a századok táplálta köztudatban a múlhatatlanság, a maradandóság, az idővel és az elemi erőkkal szemben vállalt győzedelmes *dac* szimbóluma. Históriai, sőt biblikus mélységet tár fel, idézi próféták mázsás erejű testamentumait. Kétezer esztendő kultúrájába ágyazottan, változatlanul és kitéphetetlenül. Sok ezer esztendő tanúja a versben is. És *ítéletig tanú* marad. A sebbel, amelyet visel. Lehetne akár a megfeszített Krisztus keresztjének egy darabja,

a szerepe ugyanaz, mint a sokfelé őrzött szilánkoké. De ennek a cédrusnak jobban hihetünk, fedezete az élmény, amelyet a költőben kivált.

A cédrusból való fadarab ugyanakkor idézi Csontváry cédrusait; a tenger zajával és orkányaival, a szövetmaró, sós levegővel vívott magányos harc szimbolikáját mindenekelőtt. A *magányt* idézi tehát, a jeleket hagyó emberi létet, Mikesét vagy a felsoroltakét. Egyféle léten túli létet is; amelyet aligha pusztíthat el a „gatyás és bamba társak csordáiból” áradó konok érdektelenség, a „lámpás szép fejek” felett összecsapó, a fejeket olykor lecsapó történelem. A cédrus mindegyre áll és állva is marad, sziklák omlanának vízbe a dőlése nyomán. Csak megsebezni lehet, aligha elpusztítani. Eltetője a négy őselem, gyökereivel és leveleivel beléjük kapaszkodik. Tűzön a Nap tüzét értjük, mint értették a görög természetkutatók.

A cédrusban rejlő absztrakció mégsem csupán Csontváry cédrusának idézete, nem a nagyszerű festményben rejlő szimbólum lírai újratemtése tehát. Bár magában hordozza annak belénkivódott tartalmait. Kevesebbnek tűnő, de mégis több talán, bár maga is „csupa hántás, láz és fázás”, Nagy László szavakkal teremti újra a Csontvárynál színekben és formákban, katartikus látványban jelenlevőt. És a költő szimbólumot talál, míg a festő teremti; a költőt a szilánkban felébredt szimbólum ragadja meg.

Meglátja a sebet, amely a fájdalom, az elmúlás, a pusztulás, az emberi sors, az érett emberi lét szimbóluma. „Doleo, ergo sum” — vallotta Illyés néhány évtized előtt, és sebekből mindannyian viselünk nem is egy testre valót. A cédruson ejtett olyan, mint a parittyával belőtt gótikus üvegablakok, az összekarcolt Mozart-lemez, gyűrűk gyémántjával bevéssett névjegy a barlangfestményeken. A barbárság nyoma el nem távolítható. Örökké hirdeti az antipólusokat.

A két jelentéstartalom antagóniája; a *végest* idéző seb és a *végtelen* tudatát sugalló cédrusé Nagy László *lírai logikájában*, a képreformált versben egységet és szintézist teremt. Sebezhető az elpusztíthatatlan, a gránitkeménységű cédrusfa is. „Elárvultan és elárultan” hordozza a címersebet, a természet érlelte naggyá és keménnyé, a természet, amely csak meggyőzti azt, amit ön maga teremt. A cédrusban felnőtt időtlenséget csak emberkéz szakíthatja meg; az utolsó fejszecsapás, az utolsó késszúrás, a „kegyelemdöfés” mindig az ember tulajdona.

A cím két főnévnek ellentétében valójában tehát az *ember és természet, valóság és lehetőség, álom és történelem* a költő által is sorsszerűnek látott ellentéte feszül, amely a *fájdalomban* éli át a maga egységének fátumos pillanatait. A fájdalomban és vidéken, mindabban, amit a középkorinál szelídebb vallásélmény is „földi létnek” nevez. Mi úgy mondjuk, hogy történelem. Esmék és művek találkozása azokkal, akikért születtek, ami Madách és mások élménye és ihletője volt.

Annak eldöntésére nehezen vállalkoznánk, hogy a cím első szava („seb”) a töredékmondat alanya vagy állítmánya-e. Mást diktál a grammatika, mást a logika és eltérőt a szavak pszichikai töltései. Változót az olvasóban is. Természetes és historikus súlyával a nemcsak a testen jelentkező trauma, a seb inkább állításnak tekinthető, hiszen a határozós mondattag („a Cédruson”) szintűgy olyan ólomnehéz hangulatot teremt, maga is olyan történelmi töltéssel rendelkezik, hogy túllép az egyszerű határozói viszonylatokon. Mint két azonos súlyú és egyidejűleg elejtett kődarab, úgy zuhannak ezek a szavak a vers előtti lapon, önmaguk gravitációjának törvénye szerint. Annak engedelmessé, a fájdalom és a vér történetéből zuhannak felénk. Öntörvényű lett a költői értelmük is, és aligha simulnak mulandó és változékony grammatikákhoz, egységük új nyelvi jelentéstartalmat teremt. Ez lett a szuverén költő által meghatározott, valóságos és elidegeníthetetlen feladatuk: ha valaki „versben bujdosónak” állítja magát, az bizonyos mást ért a szabályokkal megközelíthető stílári és nyelvi viszonylatokon.

Ha mi a verset értelmezve az önálló értelmű szavak és szófüzések, az egyszerű volt szimbólumok és élesre hangolt, a szenvedés történetébe ágyazott metaforák mögött a minden sebet vállaló költőt keressük, az ő hullámhosszára kell hangolnunk a műszereket. Számolnunk kell avval, amire Szent-Györgyi Albert minden természettudóst nem egyszer és nem egy helyütt figyelmeztetett: a végtelenül parányt, a

változás jellemzőjét, a csak feltételezhető kutatva csálnak a műszerek. A számításban éppen az eszközök sajátos szubjektivitásának a bemérése a legnehezebb. Nem elegendők a szabványos mikroszkópok, a megszokott impulzuszámolók, a csalhatatlannak hitt mérlegek: az anyag csak más anyagok jelenlétével mérhető. Más törvényeknek engedelmeskedő kombinációk „szubjektumának” előzetes elemzésével és a kettő optimális arányainak számbavételével tehát. Valójában az egyértelműen soha. Az emberi érzékszerveket megidéző, a bizonyos ponton túl tehetetlen embert szolgáló és helyettesítő műszerek sorozata kevés, egy határozott mennyiségnek valójában a Föld bármely pontján eltérő súlya van. Ugyanígy változó töltésük a szavaknak és szóképeknek is. A nyelvi környezetben csak arányokról és viszonylatokról beszélhetünk. Abszolút és egyértelmű értékekről soha.

Ha mi egy költői műben kutatjuk mindazt, ami felfedhető, tudatában kell lennünk, hogy a szuverén szellem alkotta szó, az egyszervolt értelem teremtette képvilág labirintusában járunk. Ráadásul minden emberi tudat másként fogja fel a költő által mondatokká, stílussá és versképpé fűzött tartalmakat. És Nagy László műve a modern líra minden eredményének, ugyanakkor a hagyományoknak szintézise is, egy-egy öntörvényű vers értelmezése során csak a meghatározott és kialakult nyelvi, stilisztikai és poétikai törvények változékony voltát és mulandóságát, történelmi jellegét állapíthatjuk meg, azt, hogy igencsak ingatagok a szellem műszerei. Az eredmény mindig szubjektív marad. A művet elemezve csak sebeket ejthetünk a teremtő szellem cédrusán. Sebeket, olykor tán gyógyítókat is.

A költemény keletkezése korántsem fűződik Csontváry cédrusaihoz. Köznapibb és személyesebb indítéka van: a költő utazásból megtért barátjától ajándékuul egy sok évszázados és „vérdús” cédrusdarabot kapott. A kézbe simuló fadarabon meglepő seb található. A forradás körvonalai a költőt egy sisakos ókori harcos felsőtestére emlékeztetik, erre utal a képvers látható formája is. A csomó nélküli, egyetlen tömbből álló, súlyos tömegű, fényesre kopott, „csupa hántás, láz, fázás” fadarabon feltűnő és megindító, asszociatív értékű és ihlető látvány a seb. Az időtlen emléken egykori nyomok, talán emberkéz hagyatéka ez. A seb eltávolíthatatlan — nélküle simulékonyabb lenne az ujjakkal becézhető fa —, ingerli a tapintószerveket. Egy operáció csak „óriásabb sebet” ejthetne a behegedt helyén. Ez a költemény csatánája is; a millióteremtő műnek poénja van: egy kemény hangsor a zsoldárciklus elején.

A cédrus libanoni, a költő „libánusfának” is nevezi. A jelző ótestamentumi időkre és bibliai környezetre utal, a főnév a maradandóság, a viharokkal való szembeszállás, a változatlan szimbóluma. Cédrusfa szerepel a mai Libanon címerében és zászlaján, bizonyos nemcsak helyi jellegzetességgént, de jelképes értelmeiben is. Mögötte mindaz, ami feltételezhető.

A költő a fába karcolt sebet a sajátjának, a később megidézettek és önmaga becézhető címerének nevezi, az emberi szellem, az alkotás, a szerelem, a vér és a hús, a lét „elárvult és elárult címerének”. Egyféle modern és önként vállalt stigmatizáció ez, a remetemagány („elárvult”) és a megcsalás („elárult”) élménye a fával Nagy László képrendszerében — mint Csontvárynál — súlyos szerepet kapott. Utazók és geográfusok írják, hogy a cédrus sohasem alkot erdőt, mindig önmagában áll. A fa értéket képvisel, kiemelkedő szirteken, sziklákon található. A fenyőfélének a köznép mitikus tehetségeket tulajdonít, a cédrus minden talajban megkapaszkodik. Gyökerével sziklát repeszt, kidönteni bombák krátertölcsérével lehet. Így felel meg tehát a vers kényszerű jelrendszerének, más nem léphetne a helyébe sem. A cédrus és a költő szükségszerűen találkozt, hiszen a dal szülte énekesét, a dalt és a szimbólumot a kegyetlen történelem.

Az elemi erejű és történelmi mélységű jelkép így alakul, hordozva minden eddig említett tartalmakat. A kérdés a továbbiakban az, mit tud ehhez a sorsszerű és ismert, egykori és időtlen szimbólumhoz a mai költő újszerűt teremteni? Mivel lett egyetlen szépséget építő a vers?

A harcosforma *sebbel* mindenekeelőtt. Mindavval, amit a furcsa formájú karcolás idéz. Amivel a tartalom túlnő az egykori hiedelmeken, hiszen a mai költő reális,

a valóságból lett mítoszokat teremt. A „tanúsebbel”, az „emberarcú szentséggel” tehát, amely feleleveníti az emberi szenvedés megíratlan történetét. Újat teremt az olvasóban és a látóban is. Szörnyű áldozatok emlékét idézi meg: „bárányhús pirosának jajgatását”, a „bikahús szakadozó vörösét”, lázat és vérárkokat. Kegyetlen hitek és csonttörő rögeszmék áldozásait és áldozatait. Jób üszkös és bűzös fekélyeit, Istár és Ekhnáton képzelet szülte vérárkait, Jézus és Spartacus szegekkel átvert végtagjait, Prométheusz naponként felnyitott hasfalát, Johanna égőhús-szagát, Edith Piaf megszakadt szívét, van Gogh felbomló agysejtjeit, és mindenki sebt, aki az emberiségért, a szépségért tett és tenni kísérelt valamit. Nincs szükség a cellák hűvösével táplált képzeletre tehát: egyetlen darab fában, a sisakos katona belekarcolt képében az emberi szellem aligha öncélú szenvedésének története tárul. Kultúrák teremtő megkínzottsága, de a kínzás és szenvedés értelme is: hiszen a legősibb és legszaporább emlék a fájdalomé. Az anya első élménye a világra jött gyermeke fölött. Benne a folyamat: a fájdalommal leszünk csak teljesebbek — tanít a balladás új mítosz —, a szenvedések emlékét eltörölni csak az elmúltaknál nagyobb szenvedéssel lehet. A teljeset törve meg. A mítosz a megtörténtből táplálkozik, az „emberarcú szentség” kizárja a legendáriumokat. Átélesre lehet csak szükség, nem képzeletre.

A megsebzett cédrus által megindult, a múltakból, a szomorúság és áldozat történeiből telített élmény a költőt egyféle szóismétlő, fokozó ritmikájú, vajakosan újrázó és kántáló, pogány- és sámánhitű dallamra kényszeríti, a névsor a lírában epikát teremt. Nem kell kitalálni a borzalmakat (az epika háttérbe szorul), a szenvedésre emlékezni kell (uralkodó a líra marad). Az értelem győzedelmeskedik a képzelet felett.

A múlt sebei idézik utóbb az alig behegedteket vagy a még vérzőket is. Mindazok stigmáit, akik közelebb állnak Nagy László egyetlen életéhez és egyetlen képzeletéhez, akiknek sorsából a modern stigmatizáció, a lírai mű táplálkozik. Akikéhez hasonló sorsra egy modern lírikusnak nagy lehetősége van. Néhányan nemcsak a nevükkel, de sebeik sajátos jelzőivel is kiemelkednek a végtelennek tűnő, a csak megszállottan sorolható sorozatból. Jajongás a sorok elején — a képben a *jaj* a katona jobb karját, a sebe a balt alkotja meg —, a birtokos személyragú főnév a sorvégeken; közöttük új és új nevek, mellettük a jelzők fejszenyoma. Csokonai „kráter-sebet”, Petőfi „dárda-sebet”, Attila „Mávg-jegyű árva sebet”, Radnóti „golyó-füstös tarkó-sebet”, Dylan Thomas „tővises szem-sebet” visel, Majakovszkij „ruszki medve-sebet” kapott. Csak nevet kell felidézni, és mítoszok állnak talpra az emlék nyomán. Dózsa a költő szavával „üszök-királyfi” lett. A hozzájuk méltó *hűség* Nagy László célja és érdeme, lírájának értelme is. A sorstól „tért követelő” költő példája ez, a lírai mű maga az áldozat. „Irgalom, édesanyám...” — zokog egy közelebbi példa is.

A festő Kondor Béla az egyetlen, akinek nemcsak sebe, de neve is jelzőt kapott. A *kerub* a héber mitológia szerint az angyalok nyolcadik karába, Jehova trónjának hordozói közé tartozik. Mózesnél ők a Paradicsom őrei, a legszebben éneklők az égiek között. Ha a szükség hozzá, forgatják a pallosukat is. Halálában a festő lett ilyen, mint volt életében, a sebe bár „orkánhuzatú”. A létben magasság, a halálban mélység, éteri és földi ötvöződött a két jelzőben egységgé, mint Kondor piktúrájában, elválaszthatatlanul. Immár a versben megénekelten is. Kondor Béla végzete a legközelebbi fájdalom, „az Attiláé” talán a legégetőbb; a többi csak ezekhez hasonlítható, bár ki tudja ezt eldönteni?

Kondor Béla neve az utolsó a ritmikusan felhangzó személynevek és végzetek során. Megannyi korbácsütés, bár az emberi szellem szenvedését idéző sorokat csak megszakítani és abbahagyni lehet, a teljeset idézni soha. A vers végül a megidézett jeltelen áldozatok végtelenjébe tágul, a cédrus a „világ sebt” viseli. A költőnek pontot kell tennie oda, ahova nem lehet, hiszen a megtölthetetlen telítődik dárda fájdalommal, a sebesültekkel a föld és az úr lesz tele. A jeltelenek sebe buzog a tudatunkban apadhatatlanul, a testeket emésztő tűz olthatatlanul. Közel még mindaz, ami tömegek „pro humánuma” volt; milliók porával-tetemével teltek a földgolyó

gödrei. Szerepünk akár az érzelem, a szív ellen vétkező lányé az Arany-balladában, és a sorsunk is az: a tébolyig emlékezünk. A harag sokféle napja közel, de ha távoli lenne, feledhetetlen lenne akkor is. Hol hát a varázsló, aki az ügyetlen inas kezéből kiszabadult vést meg tudja állítani? Megfékezi azt, ami évezredes? Hitünk szerint ilyenre csak *mindannyian együtt* lehetünk, a költő is erre tanít.

A költemény utolsó soraiban a költő kezébe simuló cédrus irritáló és ragályos sebe már a világ minden kínját szimbolizáló lett, mint voltak korábban „Krisztus öt szent sebei”. Az emberiség várt megváltását, az erőtlen képzeletben született Megváltót feszítik újra elénk. A valóságos emberiség szívritmusát, ahogy hőrszokat szül és áldozatokat teremt, megújítja és mindegyre pusztítja önmagát. Hiszen előbb a szokatlant, az újat álmodó szellem legjobbrait, utóbb magát a teremtést pusztítja el. Csak a folyamatot lehet megállítani, ennyi sebet eltüntetni valóban nem lehet. Csak még mélyebb, „óriásabb” támadna a kendőzés helyén. Akár a fában, ha kivágnánk belőle a jelt. A Hadész bejárata valóban a Földön kereshető. Ört kell állítani elé, a barlangra rácsozatot. Sereggel lezárni a hozzá és tőle vezető utakat.

A *Seb a Cédruson* felidézi az emberi teremtést is, erő és szellem közös alkotásait. A piramisfalak szigorú mértanát előbb, de a borzalmas kórákás — „mértanában gyötrődik a május” — a kórákók borzalmát idézi elénk, nemcsak a szépség és tudomány szeretetét. A „tégla-vörös lejtő” csak mutat az ég felé, de nem oda vezet. Könnyekkel keverve habarcsot, a tömböket vérrel jelölve meg, kár lenne továbbépíteni. Félelmet idéz még az árnyéka is. Mint a kifordított testű harcosé a vers vizuális képeiben, ezen is az egyiptomi rajzok és domborművek ősi törvénye („a legnagyobb felületeké”) uralkodik.

A lírikus sorai a bennük foglalt gondolatokat ébresztő fához, a seb hordozójához szólnak, kérdéseit a költő a múlhatatlant idéző tárgynak szegezi. Ezer évekre tekint, költői és emberi kérdések lesznek elevenné a tetszhalálból, a jelzőkben és nevekben rejlő felelet előtt ad a biztos szellemi és logikai, lírai és stiláris statikához. Jó néhány felelet, amely neveket és sebeket sorol, a sebszerzés lírai képrendszerét. A stigmatizáció végtelen lehetőségeit.

A vers szellemi talapzata tehát a történelem, akár a húsvét-szigeti kolosszusoké. A nagyobb rész a tudat és értelem emléket újrateremtő talajába ágyazódik: a fa elpusztíthatatlan, miként az ember is. És elpusztíthatatlanok a sebek, a fájdalom stigái a szellemben, a zsigerekben és a testfelületen. A modern himnusz, a hőrszok siralma a tragédiák hangján és a mítoszok felszabadító katarziséval zárul, támaszra a gondolatokat kibontó olvasókban talál. A költemény magán viseli a földre és az űrbe álmodott teljesség ígérését: a felidézett áldozatok egyszer majd valóban csak idézik és nem teremtik a vést. A folyamat megállítható. Ima ez a vers, az *értelem orációja* önmagához, háborút említve békére lelkesít. Akár az antik tragédiák dobpergéses kórusai.

A ciklus további lapjai csak teljesítik az élményt, a nyitóvers katarziséát. Árnyalják és szélesítik mindazt, amit a *Seb a Cédruson* teremt. A megidézett *sáscsőrők*ben keleti mitológiák végtelenség- és fájdalomkultusza ködlik elénk, a *mennykő*ben bibliai átkok valósága a bűnös városok pusztulásáról, „egybevéresülésük” indítja a folyamatot. A költemény ezredek kultúráit hordozza, mindazt, amit az emberi elme teremtett és pusztíthatott. A verssorok tartalmaiban a teljesség ígérését.

És éppen a kimondott fájdalom, a szenvedés és pusztulás az, amelyben csak élnek: a voltak, a vannak és a lesznek lehet része, legyen akár egy meghántolt fadarab is. Sorsa jórészt a borzalomé, de sors és élet, múlhatatlanul. A feltárt és elemzett pusztulásból egy virágzó élet lehetősége kiált és kínálkozik. „Jogunk van mindazzal szembenézni, amit elkerülni úgysem tudhatunk” — hirdeti Illyés és hasonló vall Nagy László: a fájdalom himnuszából az alkotás értelme, az újat teremtés lehetősége tárul elénk.

Számomra ez szól a versből, láttuk már, szubjektívek a műszerek is. Nincs időtlen szabály, és nincs diagramma talán, melyhez egy lírai mű hatása kimutatható. Az élmény a szavakban és a szavak mögött. Ha lenne, éppen az alkotás, a gondolat

veszteni eredeti értékeit. Az említett hiány az élményt kínáló költő minőségjegye, a lírai mű pozitívuma.

A Seb a Cédruson *képvers*, kalligramma, és Nagy László új értelmet ad a régi formának, századok játékaiknak. A kései ókor, a reneszánsz és a barokk fekete ötleteinek, Apollinaire vagy Kassák újrateremtett verses és képi élményeinek. A látható vers a költemény tárgyával közvetlen kapcsolatban áll: a nyomtatás formája idézi a cédruson látott seb képét, a kontúrok rajza hatalmas költői fegyelemre kényszerít. A versíró előtt még a mondatokat öncéllal szonettkoszorúba görbítő mívésnél is nehezebb feladatot jelent. Az apollinaire-i játékos képzelet, a kassáki konstruktív versszerkezet újabb változattal bővül itt, a kép és a vers valóságos élménytartalmak hordozója lett. A mű csak a kép és a szöveg egységében érthető egész. A Nagy László-i forma inkább a modern franciához állhat közel, felmenő ága *A megsebzett galamb és a szökőkút*, az *Eső*, a *Lovacska* és más apollinaire-i „calligramme” lehet. Radnóti után Illyés váltotta magyarrá egy háborús repülő képében először talán. Nagy László fordított is Apollinaire-t.

Az Új Írás egyik 1973-as száma néhány képreformált Nagy-szöveget közölt. A költő megjegyzése szerint „tipográfiai feladatul az Iparművészeti Főiskola másodéves grafikusainak”. Legutóbb az Élet és Irodalom címlapján láthattuk egy egyiptomi nő fejére-hajzatára komponált *Hegyi Beszédét*, amely egy kissé talán munkánk értékét jellemezheti: „Műveld a csodát, ne magyarázd!” — ismétli újra a vers. A folyóiratban közöltek közül a könyvbe csak a *Kés* című kalligram egy töredéke került. De megváltozott: a verskép hagyományossá rendeződött és a szöveg erősen megnövekedett a kötetre, csak a szavak idézik a pengét és a markolatot, a vers látványa nem. És ami a korábbiakban sem pusztán „feladat”, ötlet lehetett, a Seb a Cédruson című képversben valósággá érett, tárgyi és szellemi egység lett, széttephetetlenül.

Nehéz és szükségtelen minőségi sorrendet állítani a könyv versei között, a megidézett költemény a kötet élére került. Feladatot látunk ebben is: a mű prelúdiuma egy modern oratóriumnak vagy passiónak, zsolozsmás hangja gótikus áhítatot, a névsor, a jelzők és a poén katarzist teremt. A verskép és a képbe zárt töredékmondatok hatalmas lírai erőt hordoznak és szabadítanak elénk. Akár a földrengés lökéshullámai. A lírai mű és a költői tartalom sodrása a lapok hullámfelszínén: a *Seb a Cédruson* által megtisztult lélekben ezek remegnek utóbb. Megannyi első az egyenlők között. A versek sújtását elviselni van elég erőnk, bár lenne elegendő a lírai tanítás gyakorlata is.

